

To, co pomiędzy słowem a obrazem. Współczesna dziecięca książka obrazkowa i ilustrowana w Polsce

Streszczenie

Rozprawę doktorską pod tytułem *To, co pomiędzy słowem a obrazem, Współczesna dziecięca książka obrazkowa i ilustrowana w Polsce* poświęcono polskiej ilustrowanej książce dziecięcej. Powstała na podstawie badań przeprowadzonych na wyborze polskich tytułów z lat 2001–2021. Analiza treści i jakościowa, z wykorzystaniem 30 autorskich kategorii objęła 550 książek dla dzieci, w wyborze nie uwzględniono tłumaczeń. Badania przeprowadzono z ograniczeniem założeń wstępnych i stosowanych teorii do minimum.

Celem badań i pracy doktorskiej było przeanalizowanie, z punktu widzenia edytora, współczesnych, polskich książek ilustrowanych i obrazkowych. W związku z rosnącą popularnością badań nad picturebookami oraz porządkowaniem i kształtowaniem się polskiej terminologii, postanowiono opracować sposób odróżniania publikacji ilustrowanych od obrazkowych i wyznaczyć możliwie ostrą granicę między nimi, aby sprawdzić, jaki odsetek w obranej próbie stanowią książki obrazkowe. Za picturebooki uznano te tytuły, w przypadku których oddzielenie słów od obrazów doprowadza do destrukcji dzieła i utraty sensów, a lekturze (dekodowaniu) takiego utworu towarzyszy wzmożona praca intelektualna, i zakwalifikowano je jako odmianę książek ilustrowanych. Jednym z kluczowych założeń pracy jest twierdzenie, że książki obrazkowe są zjawiskiem znamionym/charakterystycznym dla współczesnej kultury wizualnej i stanowią nie tyle gatunek literacki czy typ publikacji, ale pewne stadium rozwoju książki ilustrowanej, które możemy obserwować w Europie Zachodniej od lat 60. XX w., podczas gdy w Polsce, na szerszą skalę dopiero od początku XXI w. Wówczas pod nazwą „picturebook” kryłyby się także współczesny trend myślenia o ilustrowanej książce dziecięcej, sposób jej projektowania i wydawania.

Dlatego w badaniach i samej pracy skoncentrowano się na jedności formy treści i funkcji, na zespoleniu i nierozzerwalności tekstowego i wizualnego sposobu komunikacji, charakterystycznego dla picturebooków, przy czym sam dizajn, typografia, ilustracje oraz zagadnienia materiałoznawcze, jako znaczące, także zostały wzięte pod uwagę. Dla ukazania współczesnych tendencji w projektowaniu i wydawaniu ilustrowanej książki dziecięcej w rozprawie uwzględniono rys historyczny i najważniejsze przemiany w kulturze, światopoglądzie, drukarstwie i projektowaniu graficznym, które doprowadziły do wyłonienia się z ogólnej produkcji materiałów drukowanych publikacji przygotowanych z uwzględnieniem szczególnych potrzeb młodych odbiorców. Przeanalizowano także rolę obrazów i ilustracji, oraz transformacje w podejściu do zależności między słowem a obrazem, ze szczególnym uwzględnieniem filozofii obrazów oraz zwrotu ikonicznego.

W wyniku badań przeprowadzonych na wyborze książek zgromadzono ogromny zasób informacji dotyczących sposobu wydawania i projektowania ilustrowanych książek

dziecięcych, które objęły ich adres wydawniczy, materialne parametry (np. typ oprawy, format, papier), typografię (layout, kroje pism), sztukę ilustracji (style, nurty, techniki, kolorystykę), relacje między słowem a obrazem oraz dane umożliwiające identyfikację książek obrazkowych na tle tych ilustrowanych oraz nakreślenie tytułowego „pomiędzy” słowem a obrazem (synergia, możliwość rozdzielenia słów i obrazów, praca intelektualna niezbędna do odczytania dzieła). Dla uwidocznienia danej cechy/tendencji, otrzymane dane przedstawiono jako wartości procentowe w stosunku do całego wyboru. Dzięki temu, na podstawie otrzymanych wyników, dokonano zestawienia porównawczego książek ilustrowanych i obrazkowych. Wiele uwagi poświęcono w pracy zagadnieniom typografii, projektowania i architektury książki. W związku z tym, że badacze podkreślają, że picturebooki bardzo często tworzone są przez jedną osobę i ze względu na znaczną reprezentację takich tytułów w wyborze, w rozprawie przeanalizowano książki autorskie. Dlatego też, osobny rozdział monograficzny poświęcono autorskiej twórczości wybitnej artystki książki – Iwony Chmielewskiej. W przebadanej próbie wyróżniły się liczne pozycje popularnonaukowe, czy non-fiction, które, po rozpatrzeniu zagadnień terminologicznych, zostały bardziej szczegółowo omówione. W ich przypadku istotne okazały się zagadnienia dotyczące projektowania i architektury informacji. Ostatni rozdział rozprawy poświęcono specyficznym tytułom popularnonaukowym, czy edukacyjnym – książkom aktywnościowym, które nie zostały jak dotąd szerzej opracowane.

Przeprowadzone badania ukazały, że wśród publikacji dla dzieci dominuje książka ilustrowana. Analiza porównawcza zaprezentowała podobieństwa i różnice w ukształtowaniu edytorskim tytułów ilustrowanych i obrazkowych. Potwierdziła, że picturebook jest właściwą dla współczesnej kultury wizualnej odmianą książki ilustrowanej, na jej (jak dotąd) najwyższym poziomie integracji słowa i obrazu.